

Dragana KALEZIĆ (Podgorica)

Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“

RUSKI PISCI NA SCENI CRNOGORSKOG NARODNOG POZORIŠTA (I)

Ovaj rad ima za cilj da prikaže i analizira djelovanje Crnogorskog narodnog pozorišta (1953–2003) s aspekta recepcije ruskih pisaca naročito u prvoj deceniji rada Pozorišta.

Prema broju izvedenih djela i autora i kritici koja je propratila te postavke, može se zaključiti da su ruski pisci imali značajno mjesto u repertoaru ovog pozorišta. Naročito je važna bila uloga djela ruskih pisaca kao što su Gogolj i Ostrovski na samom početku stvaranja repertoara CNP. Od sveukupne inostrane literature najviše su izvođena djela iz ruske književnosti. Crnogorsko narodno pozorište imalo je značajnu ulogu u popularisanju ruske književnosti u kulturnoj javnosti Crne Gore.

Ključne riječi: *Crnogorsko narodno pozorište (CNP), ruski pisci, drama, pozorišna kritika, recepcija*

Sudeći prema bibliografskim podacima na repertoaru crnogorskog pozorišta, ruski pisci uvijek su imali značajno mjesto, uvijek su bili, manje ili više, izvođeni. Još od samih početaka aktivnosti pozorišnih društava u Crnoj Gori, krajem XIX i početkom XX vijeka na Cetinju i u Nikšiću izvođena su djela ruskih pisaca (Gogolj, Čehov) i ta tradicija nastavljena je i njegovana u daljem razvoju pozorišnih prilika u zavisnosti od toga kako se mijenjala pozorišna ideološka orijentacija.

Kratak pregled istorije pozorišnog života u CNP u Podgorici 1953–2003.

Pozorište je vrlo značajan segment kulture svakog društva i njegova organizacija umnogome svjedoči o kulturnome nivou društva. Da bi se formirala potpunija slika o uslovima i okolnostima rada Crnogorskog narodnog pozorišta, koji su u velikoj mjeri određivali repertoarsku politiku, zastupljenost pojedinih pisaca, dramskih vrsta i sam život pozorišta, ali i zbog njegove

važne kulturne uloge i misije na ovom prostoru, napravićemo osvrt na istorijske prilike formiranja ovog pozorišta.

Istorijski uslovi formiranja CNP

Potreba za pozorišnom organizacijom, sam naziv Crnogorsko narodno pozorište i počeci ovog pozorišta vezani su za prve godine poslije Drugog svjetskog rata. Juna 1946. godine u Beogradu je održan sastanak pozorišnih radnika nove Jugoslavije sa predstavnicima iz centara svih republika (izuzev Sarajeva) koji je označio prvi korak u stvaranju pozorišnog sistema novog, socijalističkog društvenog poretka. Na sastanku je odlučeno da svaka republika u glavnom gradu formira centralno, republičko pozorište i da se odatle pomaže razvoj ostalih oblika pozorišne djelatnosti. Ujedno je utvrđena funkcija pozorišta kao prosvjetne, kulturne, filozofsko-estetske i političke institucije. U Izvještaju Centralnom komitetu KPJ od 1949. javni i kulturni poslanik Miladin Perović navodi da je Crnogorsko narodno pozorište jedino koje je postojalo u Crnoj Gori prije rata i da ponovo počinje da radi na oslobođenoj teritoriji 1943. godine, kao pozorišna ekipa pri CASNO (Crnogorskoj antifašističkoj skupštini narodnog oslobođenja). Ime tog pozorišta ubrzo se pojavljuje na plakatu prve predstave u oslobođenome Cetinju – „Naježda“ Leonida Leonova, održane u jesen 1944. godine, u čast II kongresa Narodne omladine Crne Gore i Boke.¹ Dramu je, prema prijevodu Radovana Lalića i Radovana Zogovića sa ruskog jezika, režirao Dušan Popović.

U Crnoj Gori sredinom dvadesetog vijeka u Nikšiću, Kotoru, Cetinju, Titogradu i Pljevljima radila su pozorišta koja su se razvila iz partizanskih pozorišnih grupa i kulturno-umjetničkih družina. Prvo je nastalo u Nikšiću (1944), a prelaskom te trupe na Cetinje ubrzo je formirano Narodno pozorište Crne Gore.² Godine 1953. Podgorica (tada Titograd) političkom odlukom o preseljenju administrativnoga centra Republike Crne Gore sa Cetinja, dobija svoje stalno profesionalno pozorište, koje prvu sezonu otvara predstavom „Ugašeno ognjište“ Petra-Pecije Petrović.

Što se tiče rusko-crnogorskih kulturnih veza, interesantno je pomenuti da je prvi upravnik novoformiranoga pozorišta u Titogradu od 1953. do 1955. godine bio režiser ruskoga porijekla Vasilij Ivanovič Ščukin (1896–1969). Ščukinov otac imao je putujuće pozorište koje je gostovalo po Rusiji i van nje i koje je njegovalo burleske i komediju. U tom pozorištu radio je i Ščukin i tako je, kada je stigao u Jugoslaviju (početkom dvadesetih godina XX vijeka), već imao značajno iskustvo. Poslije nekoliko gradova u Vojvodi-

¹ Dr Olga Brajičić, *Zapis o crnogorskom narodnom pozorištu 1943–1946*, CNP, Podgorica, 2002, str. 17.

² O tome vidi: Ratko Đurović, „Pozorište“, *Teatrološki spisi*, CNP, Podgorica, 2006.

ni, zaustavio se u Beogradu. U tom periodu u prijestonici je, sve do II svjetskog rata, radilo nekoliko ruskih grupa i ansambala, u kojima je Šćukin igrao i režirao.³ U Crnu Goru Šćukin je prvi put stigao 1920. godine, a od 1936. u njoj stalno boravi i radi. Za Crnu Goru značajan je kao prvi profesionalni organizator, koji je 1939. godine osnovao Dječje pozorište, 1944. Crnogorsko omladinsko pozorište na Cetinju i Dramski studio, koji je bio svojevrsna škola za pripremu glumaca. Vasilij Šćukin i Ananije Verbicki, čuveni scenograf, također Rus, izbjeglica, bili su zaduženi za osnivanje profesionalnog pozorišta u Kotoru, đe je Šćukin režirao svoje prve predstave u Crnoj Gori. Godine 1951. osnovao je Pionirsko pozorište, u kome je bio stalno angažovan kao reditelj i upravnik 1952–1953. i 1955–1961. Ipak, najznačajnija zasluga Šćukina vezana je za osnivanje gradskog Narodnog pozorišta u Titogradu. Šćukin je na našoj sceni najviše režirao djela ruskih autora, a naročito se istakao postavljanjem djela Gogolja, Ostrovskog, Katajeva.

Narodno pozorište bilo je prvo profesionalno pozorište u Podgorici, koje će privremeno, do završetka svoje zgrade, biti smješteno u zgradu Doma kulture. Do tada su pozorišni život Titograda činile aktivnosti lokalnih amaterskih dramskih društava i gostujuće pozorišne grupe.

Na samom početku svog rada Narodno pozorište u Titogradu suočilo se sa nizom problema. Ni prve kritike kvaliteta predstava ni ocjene stanja pozorišta u Titogradu nijesu bile pozitivne. Pred tim mladim pozorištem bio je zadatak da odredi kako i sa čime krenuti. Pozorište se suočilo s problemima koje je trebalo riješiti: malobrojnost glumačkog kadra i potreba za njegovim usavršavanjem, nedostatak garderobe i ostalih pozorišnih rekvizita, određene repertoara.

Sa sličnim problemima sretala su se i pozorišta u ostalim gradovima, koji su uz to bili slabije razvijeni od Titograda. Potreba da se kvalitet predstava podigne na veći umjetnički nivo, da se osnuje teatar koji će okupiti kvalitetan glumački, rediteljski i tehnički kadar, postaje očigledna. Težnja da se pozorište bolje organizuje, da Republika Crna Gora, poput ostalih federalnih jedinica, ima reprezentativni teatar, sazrijevanje političkih i kulturnih uslova, koji doprinose osnivanju jedinstvenog, stalnog pozorišta u glavnom gradu te činjenica da pozorišta nijesu naročito profitabilne institucije (ekonomističke teorije) dovešće, 1958. godine, do reorganizacije, odnosno redukcije pozorišta u Crnoj Gori.

Pozorišta u Nikšiću, Cetinju, Kotoru dobijaju status poluprofesionalnih, u Pljevljima, Bijelom Polju, Ivogradu i Tivtu ostaju samo amaterska

³ *Pobjeda*, Titograd, 15. 12. 2001.

pozorišta ili dramske sekcije,⁴ a do 1962. godine i oni bivaju ukinuti. Nakon toga, Narodno pozorište u Titogradu postalo je jedino profesionalno pozorište u Republici. Time njegova uloga dobija širi značaj, ozbiljnije pozorišne, kulturne, pa i nacionalne zadatke. Naime, trebalo je održati se, ali uz to i odgovoriti na sve estetske, kulturno-prosvjetiteljske zahtjeve, napraviti repertoar i izgraditi jaku kulturnu instituciju. Takvo pozorište je, pisao je Sreten Perović, imalo obavezu da „animira međusobno različitu i teatarskom životu nedovoljno vičnu, mladu publiku, da bude znatno više od pukog zabavnog igrališta, da aktivno utiče na kulturno-nacionalnu emancipaciju crnogorskog naroda i da istovremeno bude, svojim programskim djelovanjem – u saglasnosti s intencijama sveukupnog društvenog razvoja“.⁵ Tek 1969. godine, to jedino profesionalno pozorište u Crnoj Gori dobije i zvaničan naziv Crnogorsko narodno pozorište i postati „reprezentativno pozorište nacije“.

Pozorišne prilike u CNP

Na svom razvojnem putu Crnogorsko narodno pozorište u Podgorici preživjelo je dosta teških faza. Na samom početku suočilo se sa mnoštvom kadrovskih i materijalnih problema. Po ukidanju profesionalnih pozorišta u drugim crnogorskim gradovima poboljšava se kadrovska situacija, zahvaljujući glumcima koji prelaze u Titograd.

Kao jedino profesionalno pozorište u Republici, titogradsko Narodno pozorište, opštinskog karaktera a republičkog značaja, dobija nove, veće obaveze prema široj publici i na širem području, što ograničava njegove mogućnosti da se razvija kao moderno eksperimentalno pozorište. Milovan Radojević skreće pažnju da je ukidanjem četiri profesionalna gradska pozorišta, Crnogorskom narodnom pozorištu nametan karakter „putujućeg“. To je uslovalo strah od inovacija i ograničavalo kreativna istraživanja, jer je repertoar trebalo prilagoditi onom dijelu publike „koji nije navikao na recepciju pozorišne umjetnosti“.⁶ Politika titogradskog Narodnog pozorišta težila je repertoaru koji će biti prihvatljiv za sve. Naročito je njegovana nacionalna drama i podstican njen razvoj. U cilju obezbjeđivanja kvalitetnog repertoara djela nacionalne književnosti, raspisivani su konkursi za dramu iz crnogorskoga života ili su, pak, dramatizovani romani iz nacionalne književnosti, poput

⁴ Alojz Ujez, „Razvoj pozorišnog sistema u CG u periodu 1944–1999“, *Pozorište u Crnoj Gori u drugoj polovini XX vijeka : radovi sa naučnog skupa*: Podgorica, 23. jun 2006. godine, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2007, str. 28.

⁵ Sreten Perović, *Darovi scene*, knj. I, Studije i kritike, Univerzitetska riječ : Leksikografski zavod Crne Gore, Titograd, 1986, str. 403.

⁶ *Crnogorsko narodno pozorište 1953–2003*, priredio Milovan Radojević, CNP, Podgorica, 2003, str. XXXIX.

„Hajke“ Mihaila Lalića (premijera održana 24. II 1962) i „Mrtvog Dubokog“ Čeda Vukovića (premijera 28. II 1963).

Usljed tendencije da se prave kompromisi sa gledaocima, insistira se i na vodviljskoj literaturi, što je imalo samo jedan pozitivan elemenat – „oma-sovljavalo je gledalište“. ⁷ Postojalo je i mišljenje da je pozorište, s obzirom na mali broj stanovnika grada u kojem je djelovalo, pa samim tim i mali broj gledalaca, bilo prinuđeno da sprema veći broj premijera, kako se reprize ne bi igrale pred polupraznom ili gotovo praznom salom. Repertoarska politika pozorišta, koja se tek počela formirati, nastojala je da uključi i proprati evropsku i svjetsku dramu, jer je ipak trebalo napraviti repertoar dostojan jednog reprezentativnog pozorišta, uprkos limitiranim sredstvima za finansiranje i odlivu kadrova. „Repertoar se prilagođava finansijskim mogućnostima. Izbacuje se iz njega sve što zahtijeva veća sredstva. Znači li to tehničko osiromašenje predstava? Kažu i to“, navodi Milovan Radojević iz članka K. Čakića „Titograd – bez mladih glumaca“, koji je objavio zagrebački *Vjesnik*, 11. X 1967. Štampa je ne samo u Crnoj Gori, nego i u Srbiji i Hrvatskoj pratila probleme „u jedinom crnogorskom talijinom hramu“. ⁸

Kada su sumirani statistički rezultati o radu pozorišta za njegove prve decenije, zaključeno je da je najgledaniji „Gorski vijenac“, što ide u prilog politici njegovanja nacionalnoga repertoara, dok su od 32 izvedena djela stranih autora najviše uspjeha imali: Šekspirovi „Otel“ i „Mletački trgovac“, Molijerov „Žorž Danden“, Gogoljeva „Ženidba“, Šilerova „Spletka i ljubav“, Goldonijev „Lažljivac“, Rasinova „Fedra“. ⁹ Taj period karakterisao je nedovoljan broj kvalifikovanih i mladih glumaca, što će dugo biti veliki problem. Zabilježen je i podatak da je 1964. najmlađi glumac u Narodnom pozorištu imao više od 30 godina.

Povodom prve decenije zaključeno je i da je dobijena nova pozorišna zgrada, 20-ak stanova za pozorišne umjetnike, ostvarene su dobre predstave, relativno uspješna gostovanja u Republici i vani, na festivalima i na proslavama drugih pozorišnih kuća, dobijena je i nova pozorišna publika iz svih slojeva građanstva. „Učinjeno je mnogo, ali nije učinjeno *dovoljno*, ne onoliko koliko se moglo učiniti. Komuna je od pozorišta dobila više: niz uspješnih umjetničkih ostvarenja, kolektivnih i ličnih rezultata...“ ¹⁰

List *Pobjeda*, koji je uvijek pratio zbivanja u CNP, u pet brojeva u februaru i martu 1965. godine posvetio je znatan prostor problemima i perspektivi razvoja Narodnog pozorišta u Titogradu, organizovavši anketu o problemima pozorišne kuće, za koju je svoja mišljenja poslao veliki broj pozorišnih

⁷ *Crnogorsko narodno pozorište 1953–2003*, str. IX.

⁸ Isto, str. XIV.

⁹ Isto, str. XI.

¹⁰ Sreten Perović, *op. cit.*, str. 394.

kritičara, književnika, novinara, ekonomista, društvenih i javnih radnika. Zabilježeno je da nikad toliko učesnika nije tako spremno učestvovalo u raspravi o jednom kulturnom problemu. Situacija je bila takva da niko nije bio zadovoljan postojećim repertoarom i kvalitetom predstava, pa ni članovi kolektiva pozorišta. Zanimljivo je da je 1963/64. godine, u namjeri da se na scenu postave djela koja će najviše zainteresovati publiku, među građanima sprovedena anketa o ponuđenim djelima za repertoar u sljedećoj godini, ali na nju nije bilo odziva. U anketi iz 1965. ocijenjeno je, između ostalog, i da su teškoće pozorišta dijelom proisticale iz opštih teškoća u oblasti kulture, ali da nije bilo ni entuzijazma za više i bolje. I kritika je kritikovana kao preslaba ili preoštra. „Lako je pisati dobre kritike ako postoje dobre predstave. Ali ako su predstave slabe, često se pođe linijom manjeg otpora i piše kompromisna kritika upravo da se ne bi demoralisale pozorišne snage. Mnogi od kritike baš to i traže.“¹¹ Interesantno je i što se kroz decenije rada pozorišta može primijetiti kako se uz predstave, koje postaju sve bolje, razvija kritika koja je pratila pozorišne predstave. Ilustrativno bi bilo pogledati i porediti kritiku koja je pratila prve predstave (pa i sa samih pozorišnih početaka) s onom koja je uslijedila kasnije, na predstave poput „Oblomova“, „Gorskog vijenca“ i mnogo drugih.

Bilo je i mišljenja da za neuspjehe pozorišta nijesu krivi samo materijalni razlozi već i nedostatak strasnog umjetničkog nestrpljenja i entuzijazma među pozorišnim stvaraocima. Između ostalog, zahtijevalo se da se preuredi repertoarska politika. „Na repertoaru su se nalazila djela koja su odgovarala afinitetima reditelja koji su radili u Pozorištu. Oni su predlagali određenim umjetničkim tijelima dramske tekstove koji će se uobličavati na sceni. Reditelji su, opet, shodno mogućnostima glumaca angažovanih u Pozorištu dolazili do toga što treba igrati.“¹² Pogledi na repertoarsku politiku pozorišta bili su podijeljeni, što je izazivalo žučne polemike, u koje se nerijetko uključivala i javnost. Široko zauzimanje društvene zajednice za prevazilaženje stanja u Narodnom pozorištu bilo je od velikoga značaja, jer je ukazalo na bitne momente koje treba ispraviti, da bi se poboljšala pozorišna klima i pozorište učinilo atraktivnijim, i rezultiralo je izdvajanjem većih finansijskih sredstava SRCG za dalje aktivnosti Pozorišta.

Sezonu 1969/70. titogradsko pozorište otpočelo je u obnovljenom zdanju, a Narodno pozorište „Zetski dom“ sa Cetinja integrisano je sa Crnogorskim narodnim pozorištem iz Titograda u Crnogorsko narodno pozorište „Zetski dom“, koje je trajalo svega 18 mjeseci.¹³ Uprkos stalnim finansijskim

¹¹ *Pobjeda*, Titograd, 11. 3. 1965.

¹² Srdan Vukadinović, *Organizacija nacionalnog teatra*, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1995, str. 34.

¹³ Isto, str. 44.

problemima, Pozorište je prilično uspješno realizovalo svoju repertoarsku politiku i jačalo međurepubličku saradnju sa pozorištima iz Beograda, Ljubljane, Novog Sada, Skoplja i Zagreba. Ta saradnja podrazumijevala je razmjenu što većeg broja predstava radi upoznavanja pojedinih sredina s ostvarenjima pozorišnih kuća iz republičkih i pokrajinskih centara. Osim toga, CNP počinje da učestvuje na pozorišnim festivalima i da izlazi i na inostranu pozorišnu scenu, u SSSR, Rumuniju, Ukrajinu... Dobija priznanja, nagrade te se i sud javnosti o CNP mijenja. Sve je više pozitivnih ocjena. Smatralo se da je Crnogorsko narodno pozorište opravdalo svoje ime, jer „više od polovine predstava igra van Titograda“.¹⁴ Godine 1979. CNP osniva „Jugoslovenske pozorišne susrete“, koji su okupili najbolja ostvarenja jugoslovenskih teatarara, ali se manifestacija iz materijalnih razloga održala tek tri godine.

U narednim godinama rješavani su novi problemi. Zgrada je bila u lošem stanju pa je javnost i putem štampe opominjana „da i malo duži rad reflektora može da je zapali“.¹⁵ Kritikovan je nemaran odnos društva prema pozorištu. Blagota Eraković polemizuje sa mišljenjem „po kome je pozorište luksuz, parada, a ne nasušna potreba društva, sredstvo kojim se vaspitava sredina“, a gašenje „Jugoslovenskih pozorišnih susreta“ uzima kao svjedočanstvo da „društvo nije blagonaklono prema pozorištu“.¹⁶ Zgrada CNP stradala je u požaru 9. novembra 1989. Konstatovana je velika materijalna šteta (uništena je brojna pozorišna dokumentacija i brojni tekstovi izvođenih drama) i istaknuto da je požar „na najbolnji način“ podšetio da je krajnje vrijeme da se nešto preduzme za pozorišnu djelatnost. Opšte stanje bilo je tragično i svi su bili svjesni da teško može biti stvaralačkog izazova u ruiniranoj zgradi i sa malo novca, pa glumcu ostaje jedino da vegetira.

Naročito se ističe potreba za otvaranjem Fakulteta dramskih umjetnosti i trajnim rješavanjem kadrovskog pitanja od strane Univerziteta, jer je situacija bila takva da se umjetnički ansambl godinama nije „osjetnije podmlađivao“. Godine 1984. Pozorište ima dvadeset tri, „a trebalo bi da ima minimum četrdesetak glumaca“.¹⁷ Krajem 1991. godine CNP je spalo na 15 glumaca i predstave su se odlagale. Intelktualci su neumorno ukazivali na potrebu stvaranja nacionalne glumačke škole. Još je Miladin Perović u pominjanom izvještaju Centralnom komitetu KPJ 1949. godine izrazio potrebu stvaranja nacionalnog kadra u Crnoj Gori, što je realizovano tek krajem dvadesetoga vijeka. Predavanja na Fakultetu na Cetinju počela su 1995. godine, a studenti su već u aprilu 1996. imali prvi javni čas glume.

¹⁴ *Crnogorsko narodno pozorište: 1953–2003*, str. XX.

¹⁵ S. Popović, R. Jovanović, „Kako se može živjeti u snu“, *Pobjeda*, Titograd, 15. XII 1984.

¹⁶ *Crnogorsko narodno pozorište 1953–2003*, str. XXVI.

¹⁷ Isto.

Devedesetih godina vršila se dogradnja i rekonstrukcija pozorišne zgrade. Pozorište nije odustajalo od svoje kulturno-prosvjetiteljske misije. U znak zahvalnosti za razumijevanje i solidarnost koju su građani Podgorice pokazali u vezi sa problemima oko izgradnje nove zgrade CNP, pozorište je 1992. godine predstave igralo besplatno. Građani su davali simbolične doprinose za izgradnju pozorišne zgrade. Odluka da predstave igra besplatno obrazložena je komentarom „da jedino umjetnički čin, posebno u nesretnim vremenima, može vratiti vjeru da je čovjek sposoban za stvaranje, a ne samo za razaranje...“¹⁸

Pozorišna zgrada završena je do januara 1997. i novi život CNP počeo je 25. maja 1997. godine premijernim izvođenjem „Gorskog vijenca“, što je ujedno bio i jubilej 150 godina od prvog izdanja ovoga djela. Reditelj Branišlav Mićunović skrenuo je pažnju na to da se i Njegoš mora čitati na drugačiji način, „mora biti prigušeno ono što je folklorno i deseteračko, a afirmisano ono što je dramsko i antičko“,¹⁹ što svjedoči da je CNP bilo spremno za otkrivanje novih puteva umjetničkog izražavanja.

Povodom proglašenja Dana Crnogorskoga narodnog pozorišta – 1. novembra 1998. godine, Upravni odbor ustanovio je nekoliko nagrada, koje su se počele dodjeljivati od 1. novembra 1999, za najviša i najznačajnija umjetnička ostvarenja u godini. Konačno je decembra 2001. usvojen i stupio na snagu Zakon o pozorišnoj djelatnosti Crne Gore.

Od 1997. i useljenja u novu zgradu CNP do 2003. godine realizovano je 1200 projekata. CNP je učestvovalo na brojnim festivalima, gostovalo po Makedoniji, Srbiji, Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Italiji, Austriji, Njemačkoj, Albaniji, Bugarskoj, Kolumbiji, bilo domaćin mnogim istaknutim teatrima i potpisalo protokole o saradnji sa svim nacionalnim pozorištima sa prostora bivše Jugoslavije. Pokrenuta je i izdavačka djelatnost i bioskop „Art cinema“.

Kroz 50 godina postojanja i rada CNP zapaža se „proces otrzanja od tradicionalističkih oblika svijesti i palanačkog, provincijskog mentaliteta koji ne izlazi iz dometa imitacije drugih centara“.²⁰ CNP je bitno unaprijedilo kulturni život i stvaralački polet u Podgorici, pa i u drugim sredinama u Crnoj Gori, u saradnji s umjetnicima i umjetničkim institucijama iz drugih država i kulturnih sredina, što je uticalo da ostali crnogorski gradovi ponovo upale svoja „svjetla pozornice“.

CNP je, njegujući tradicionalne duhovne vrijednosti, istražujući i težeći modernizaciji i novom umjetničkom izrazu, u svom repertoaru imalo djela

¹⁸ *Crnogorsko narodno pozorište 1953–2003*, str. XXXI.

¹⁹ Isto, str. XXXV.

²⁰ Isto, str. XXXIX.

domaćih i stranih autora iz raznih perioda. Milovan Radojević zapaža opadanje broja izvođenih premijera iz decenije u deceniju i zaključuje da je razlog u tome što se ranije težilo da se publici ponudi što više programa i najšire prezentira svjetska i domaća dramska produkcija, dok se danas više pažnje poklanja umjetničkom nivou, pa predstave duže traju na repertoaru.

„U ne mnogo razvijenom kulturnom životu Crne Gore pozorište je, u stvari, najsigurnija i najplodnija baza za potporu i razvoj ostalih formi kulturnog života i institucija.”²¹ CNP se afirmisalo kao „kulturni animator i ambasador, kao središte umjetničkih zbivanja i promotor aktuelnih kretanja u svjetskom teatru”²² i kreće se progresivnim putem. Opstanak kroz buran period rada i egzistencije označio je njegovu afirmaciju i Crnogorsko narodno pozorište danas „jedan je od vodećih stubova kulture i emancipator ove vrste umjetnosti, na širem prostoru Balkana”.²³

Ruski pisci u CNP u periodu 1953–1963

U prvoj deceniji rada CNP je spremilo i izvodilo 6 djela ruskih autora: „Šuma“ i „Bez krivice krivi“ Ostrovsčkog, „Ženidba“ Gogolja, „Neprijatelji“ Gorkog, „Dom zaljubljenih“ Mjasnickog i „Dan odmora“ Katajeva.

„Šuma“

Prva drama ruskog autora izvedena u Gradskom narodnom pozorištu u Titogradu bila je „Šuma“ Aleksandra Nikolajeviča Ostrovsčkog, komedija u pet činova. Reditelj predstave bio je Vasilije Šćukin, a predstava, čija je premijera održana 16. XII 1953. godine, rađena je po prijevodu Kirila Taranovskog. Scenograf je bio Ananije Verbicki, a uloge su, prema plakatu, bile podijeljene na sljedeći način: Gurmiška, Raisa Pavlovna, bogata pošednica – Julka Cvejanov; Aksjuša, njena rođaka – Marica Stilinović, Marija Jovanović; Milonov, Jevgenije Apolonovič, bogati pošednik – Miloš Mošorinac; Bodajev, Uar Kirilovič, oficir u penziji, bogati pošednik – Dušan Baltić; Vosmibratov, Ivan Petrov, drvarski trgovac – Milan Cvejanov; Petar, njegov sin – Oliver Novaković; Bulanov, Aleksije Sergijevič, nedovršeni gimnazijalac – Milan Budimirovič; Genadije Nesrečkovič, putujući glumac – Mirko Ristić; Arkadije Srečkovič, putujući glumac – Vlado Sušić; Karp, lakej kod Gurmiške – Selimir Simić; Ulita, ključarka – Kosara Marković, Ljubica Vukčević.

Predstava „Šuma“ ujedno je prvo izvedeno djelo inostranog autora u Narodnom pozorištu u Titogradu. Međutim, kritika se nije oglašavala, a u

²¹ Alojz Ujez, *op. cit.*, str. 29.

²² *Crnogorsko narodno pozorište: 1953–2003*, str. XXXVI.

²³ http://www.zid.cg.yu/adp-zid/casopis/zid41-42/kultura41-42_1.htm – 29. oktobra 2007.

štampi je propraćena samo najavom, tako da nemamo podataka kako je drama realizovana i koliko je uspješno prenesena njena dramska autentičnost. Ostao je zabilježen podatak da je prikazivana 7 puta, što ne svjedoči o njenoj naročitoj popularnosti u tome periodu. Drame Ostrovskeg nijesu bile nepoznate crnogorskoj pozorišnoj publici, jer su i ranije bile izvođene: „Šuma“ je izvođena još 1926. godine.²⁴ U periodu do 1953. „Šuma“ je već bila prešla „preko mnogo pozornica u našoj zemlji. Bila je predmet ozbiljne studije ne-kolicine reditelja i mnogih komentara njihovih postavki.“²⁵

Ostrovski je kod nas smatran značajnim dramskim piscem i jednim od „omiljenih“²⁶ pozorišnih pisaca. Upravo stoga je na sceni Narodnoga pozorišta u Titogradu izvođen prije drugih inostranih pisaca, i to sa dvije drame, „Šumom“ i „Bez krivice krivi“, u periodu kada se naročito insistira na raznovrsnosti autora.

„Ženidba“

Sljedeće pozorišne sezone, 20. IV 1954. godine, u Gradskom narodnom pozorištu održana je premijera „Ženidbe“, Nikolaja Vasiljeviča Gogolja, u režiji Vasilija Šćukina. Uloge u predstavi bile su sljedeće: Agafja Tihonovna, nevjesta – Ljubica Vukčević; Arina Pantjeljejevonovna, njena tetka – Julka Cvejanov; Fjokla Ivanovna, provodažika – Kosara Marković; Ivan Kuzmič Potkoljesin, dvorski savjetnik – Vlado Sušić; Ilija Fomič Kočkarjov, njegov prijatelj – Milan Budimirović; Ivan Pavlovič Kajgana, egzekutor – Milorad Spasojević; Nikanor Ivanovič Obojak, oficir u penziji – Selimir Simić; Baltazar Baltazarovič Žvakalo, pomorski oficir u penziji – Blažo Milonjić; Aleksej Dimitrijevič Starikov, trgovac – Dušan Baltić; Dunjaška, služavka – Marica Stilinović; Stjepan, sluga Potkoljesina – Miloš Mošorinac.

„Ženidba“ je izvođena i u drugim pozorištima, pa čak i u režiji istoga Vasilija Šćukina i bila je vrlo popularna. Naime, Narodno pozorište iz Kotora pozorišne 1949/50. sezone izvodilo je predstave „Sirotinja nije grijeh“ Ostrovskeg i Gogoljevu „Ženidbu“. Zabilježeno je da je ta „Ženidba“ bila vrlo pošećena i da je Šćukin sa njom imao više uspjeha nego sa dramom

²⁴ Ljiljana Milunović, *Pozorište u crnogorskoj periodici (1916–1944)*, CNP, Podgorica, 2003, str. 43–44.

²⁵ Ratko Đurović, „'Šuma' Ostrovskeg“, *Teatrološki spisi*, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 2006, str. 275.

²⁶ Radoslav Rotković, „Kotorsko pozorište“, *Savremena drama i pozoršće u Crnoj Gori*, Novi Sad: Sterijino pozorje, 1987, str. 38.

Ostrovskog.²⁷ Izvođenja „Ženidbe“ na crnogorskoj sceni datiraju još od ranije, od 1910. godine.²⁸

A zašto baš ova komedija, nije pojašnjavano. Da li zato što ju je Vasili-je Šćukin već ranije režirao? To bi mogao biti razlog, jer je bilo lakše ponoviti predstavu nego raditi oko nove, naročito kada je pozorište radilo u teškim materijalnim uslovima i bez strogo definisane repertoarske politike. Sreten Perović skreće pažnju na uslovljenost izborom repertoara i ekonomske razloge i prilike u kojima radi pozorište. On negoduje što se u repertoarskom planu Narodnog pozorišta u Titogradu nalaze drame poput Roksandićeve „Andree“, Mijuškovićevih „Đetića“, pa dijelom i Gogoljeve „Ženidbe“ i Manijeova „Oskara“, jer smatra da se ovim djelima mogla naći vrednija, adekvatnija zamjena čak i u našoj tadašnjoj, tekućoj dramskoj produkciji i zaključuje da oštrica naše kritike postaje manje opravdana „kada se sazna da taj ansambl „ni gradski ni republički“, uz krajnja snalaženja uspijeva da obezbijedi samo osnovna lična primanja svojih članova (ne da obezbijedi zakonska povećanja tih primanja), kada sprema svoje predstave u neugrižanim salama, kada nema sredstava da angažuje dobre glumce, nužna rediteljska gostovanja, kada nije u mogućnosti da solidno opremi značajnije, veće predstave“.²⁹ Možemo zaključiti da su u prilog Gogolju išli i žanr komedije, jednostavnost teme i dopadljivost sadržine, koji su sigurno morali biti uzeti u obzir u toj pozorišnoj fazi, zbog računice da se privuče što više publike.

Milorad Stojović je povodom te predstave objavio članak u *Susretima*, ocijenivši je uspješnom. Njegova je ocjena kritički prikaz i glume i režije, ali ipak nije oslobođena ni one doze blagonaklonosti i familijarnosti karakteristične za taj period, kada se smatralo da bi negativna ili stroža kritika, s obzirom na uslove u kojima je pozorišne egzistiralo, ozbiljno ugrozila, demoralisala pozorišne poslenike. Tako dio toga teksta o izvođenju „Ženidbe“ čini i napomena da je predstava stvarana u teškim uslovima. „Da zalaganje ovog glumačkog kolektiva, koji se bori sa tehničkim, materijalnim i drugim teškoćama, nije u ovoj sezoni ostalo bez rezultata dokaz je i 'Ženidba', predstava koja za ove mogućnosti znači ne mali uspjeh Titogradskog pozorišta.“³⁰ O uspjehu komedije može da posvjedoči podatak da je izvođena 14 puta, što je solidno ako se uporedi sa brojem izvođenja ostalih predstava u to vrijeme.

²⁷ O tome vidi: Darko Antonović, „Narodno pozorište Kotor (1948–1958)“, *Pozorište u Crnoj Gori u drugoj polovini XX vijeka : radovi sa naučnog skupa*, Podgorica, 23. jun 2006. godine, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2007, str. 73-76.

²⁸ Ljiljana Milunović, *Pozorište u crnogorskoj periodici (1909–1915)*, CNP, Podgorica, 2004, str. 39.

²⁹ Sreten Perović, *op.cit.*, str. 390.

³⁰ M. Stojović, „Gogoljeva 'Ženidba' na sceni Titogradskog pozorišta“, *Susreti*, Titograd, 1954, VIII-IX, str. 673-674.

O samome djelu Stojović je pisao da je to komedija u kojoj je Gogolj dao sliku plemstva početkom XIX vijeka i da je u njoj, kao i u „Revizoru“, smijeh „jedina poštena i blagorodna ličnost“. Zaključuje da je, zahvaljujući homogenoj igri ansambla, pozorište u Titogradu uspjelo da sačuva autentičnost čitave galerije šarolikih tipova u komadu koji svoje porodične odnose zasnivaju na grubom računu. Stojović ocjenjuje da je Šćukin svojom režijom uspio da prikaže Gogoljevo djelo, mada zamjera što nije izrazitije postavio trgovca Starikova, čiji je lik ostao „površno shvaćen i epizodno dat, iako mu u komadu pripada daleko važnije mjesto“.³¹ O ostalim ulogama kaže da su gotovo sve pogođene, proučene i približno ostvarene. Glumac Vlado Sušić je u Potkoljesinu, odigrao svoju ulogu živo i efektno, naročito u „zabavnom“ dijalogu sa nevjestom, dao karakter čovjeka čiji život teče skučeno i ograničeno, bez ikakve dinamike i smisla. M. Budimirović je bio ubjedljiv u prikazivanju Kočkarjeva. B. Milonjić je u liku Žvakala postigao zavidan umjetnički nivo, „davši bez pretjerivanja grotesknu pojavu penzionisanog 'mladoženje' koji kao davljenik spasioca čeka koju utješnu riječ od bogate udavače“.³² M. Spasojević je bio vješt u isticanju „čiftinskog duha egzekutora Kajgane“, kao i S. Simić u interpretaciji lika kočopernog oficira u penziji. M. Stilinović nije izbjegla scenski kliše u ulozi priproste ruske služavke. L. Vukčević je bila veoma sugestivna u ulozi glupe nevjestice i dala je „skladan i ubjedljiv psihološki izraz ograničene žene, koja ni sama ne zna šta hoće, naprimjer u sceni kada, po ko zna koji put, vrši smotru svojih prosilaca koji su bili kao marionete poredani ispred nje“.³³

„Bez krivice krivi“

Drama „Bez krivice krivi“ A. N. Ostrovskog premijerno je izvedena 1. X 1954. godine. Predstava je urađena prema prijevodu Kirila Taranovskog, a u režiji Ilije Nikolića. Scenograf je bio A. Verbicki. Plakat je sadržavao sljedeću raspodjelu uloga: Ljubav Ivanovna Otradina, djevojka iz dobre kuće – Ana Nikolić-Kačanik; Taisa Ilinišna Šelavina, njena drugarica – Ljubica Vukčević; Grigorije Lavović Murov, gubernijski činovnik – Milan Budimirović; Anuška, služavka kod Otradine – Ružica Ikonov; Arina Galčiha, njegovateljica djece – Julka Cvejanov; Jelena Ivanovna Kručinina, poznata glumica – Ana Nikolić-Kačanik; Nil Stratovič Dudukin, pozorišni mecena – Milan Cvejanov; Nina Pavlovna Korinkina, Šmaga, Grigorije Neznamov, Peća Milovzorov (glumci) – Marica Stilinović, Lazar Brusin, Sabrija Biser, Enes Por-

³¹ M. Stojović, „Gogoljeva 'Ženidba' na sceni Titogradskog pozorišta“, str. 673-674.

³² Isto, str. 673.

³³ Isto, str. 674.

čić; Ivan, sluga u hotelu – Blažo Milonjić. Na plakatu je stajala i odrednica mjesta: jedan gubernijski grad, i vremena: druga polovina XIX vijeka.

Kritičkog odziva na predstavu nije bilo mnogo, premda je izbor ove drame Ostrovskog ocijenjen kao dobar, i to, kako se može zaključiti iz postojećih članaka, prvenstveno zbog teme. Milorad Stojović ističe da je izbor ove drame „nesumljivo dobar“, budući da Ostrovski interpretira jednu „opšteljudsku temu“, pitanje sudbine vanbračne dece, kojemu se prilazi i koje se rješava s izvjesnim predrasudama, a drama je sadržajno obogaćena i time što je Ostrovski za osnovnu ideju vezao još neke važne momente iz ruskoga života u drugoj polovini XIX vijeka: odnose prema umjetnicima, glumcima, porodične odnose, sklapanje brakova iz računa...

Pohvaljena je Nikolićeva režija i originalna rješenja nekih momenata, tačno izražena piščeva misao. „Iako neke scene i njihova obrada prividno ostavljaju utisak preslobodne režije, on je ipak uspio da dovede u sklad sa piscem, da opravda postupke glumaca i da liši scenu neopravdane suvišne aktivnosti.“³⁴ Kao karakteristično u ocjeni drame izdvaja se to da je ona teška za izvođenje jer se njena dramatičnost „ne sastoji u spoljnom scenskom efektu nego u potresnim unutrašnjim sukobima osjećanja glavnih junaka, koji strpljivo snose nepravde i tegobu života“.³⁵

Što se ostvarenih uloga tiče, Stojović ocjenjuje da su one, premda na nekim mjestima nedovršene i neuigrane, uglavnom pogodne i shvaćene. Smatra da su gotovo sve uloge u drami složene i zahtijevaju od glumaca velike izražajne mogućnosti, kakve reditelj u siromašnom ansamblu ovog pozorišta nije mogao naći. Ipak izdvaja se uloga glavne junakinje, koju je realizovala Ana Nikolić: ona je u prirodnoj i iskrenoj igri od svoje uloge uspjela da stvori dovršenu, realistički uvjerljivu „psihološku studiju“ sudbine dobre djevojke, majke i glumice, koja 20 godina u malograđanskom okruženju potajno pati za izgubljenim sinom. S druge strane, glumac Sabrija Biser nije naročito dobro odigrao lik Neznamova. Stojović smatra da bi komad bio veliko pozorišno ostvarenje da je Biser imao dovoljno zamaha, snage i rutine za složenu, tragičnu „hamletovsku ulogu Neznamova“. Sabrija Biser „neposredan je u ispovijesti sa Krućininom, a suviše teatralan u sceni u garderobi. Za završnu scenu, gdje je trebalo dati najviše života i preživljavanja, nije imao dovoljno izražajnih moći.“³⁶ Drama je izvedena 8 puta i nije se duže održala na pozorišnoj sceni CNP.

³⁴ M. Stojović, „Bez krivice krivi“, *Pobjeda*, Titograd, 7. XI 1954.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

„Neprijatelji“

Tri godine po izvođenju „Bez krivice krivi“, u toku kojih su počela češće da se izvode djela Šekspira, Molijera i drugih stranih autora, na pozornicu je, naročitim povodom, postavljeno djelo Maksima Gorkog, koji je u pozorišnom životu poslijeratne Crne Gore bio popularan, posebno sa djelima „Mati“ i „Vasja Željeznova“. Ovog puta u Titogradu su, 29. XI 1957, premijerno izvedeni „Neprijatelji“, drama u tri čina, u režiji Milana Popovića. Scenografiju predstave potpisuje Gojko Berkuljan. Uloge su podijeljene na sljedeći način: Bardin Zahar – Ante Kraljević; Polina, njegova žena – Nataša Nešović; Bardin Jakov – Milan Popović; Tatjana, njegova žena, gumica – Ljubica Popović-Janićjević; Nada, Polinina sestra – Ljubica Šarkić, Marijana Bujišić; Pečenjegov, general u ostavci – Živojin Tomić; Skrobotov Mihailo, ortak Bardinov – Petar Begović; Kleopatra, njegova žena – Darinka Petrović; Skrobotov Nikolaj, njegov brat – Marko Martinović; Sincov, pisar – Miloš Petrović; Pologij, pisar – Alojz Ujez; Konj, isluženi vojnik – Branko Obradović; Grekov, Lješvin, Jagodin, Rjapcov, Akimov (radnici) – Vlado Stojanović, Desimir Perišić, Nedeljko Pajević, Dobrica Stefanović, Danilo Radulović; Agrafera, domaćica – Natalija Rončević; Bobojedov, žandarmerijski kapetan – Petar Perišić; Kvač, žandarmerijski narednik – Stevo Matović; Poručnik – Đokica Popović; sreski načelnik – Boško Filipović; Policijski pisar – Čedo Vukanović; Žandarmi, Vojnici, Radnici, Namještenici.

Predstava je priređena povodom 40-godišnjice Oktobarske revolucije, u čijem su obilježavanju uzela učešća gotovo sva pozorišta u zemlji djelima iz klasične ili moderne ruske sovjetske literature. U štampi je praćeno interesovanje koje je vladalo za izvođenje ove predstave u Titogradu i tokom njenih priprema. Više od mjesec dana prije premijere beogradska *Borba* najavljuje da pozorište u Titogradu sprema „Narodnog poslanika“ i „Neprijatelje“. Ipak, to interesovanje bilo je više informativnoga karaktera. U jedinom kritičkom osvrtu na pozorišnu predstavu „Neprijatelji“ Sreten Perović piše da se Narodno pozorište u Titogradu opredijelilo za „ne baš najznačajnije i najbolje djelo Maksima Gorkog s temom iz praskozorja Revolucije“.³⁷ Perović zaključuje da snagu i životnost opusa Gorkog ne čini prevashodno progresivna piščeva orijentacija koliko umjetničko hrabro konfrontiranje „sjenki i svjetlosti jedne natrule atmosfere spahijskog gospodstva i istodobnog sve jačeg buđenja i jačanja klase potlačenih“.³⁸ Kao zamjerka samome djelu navodi se što politička tendencija na više mjesta potpuno nadržava literarne okvire drame, što u novijim vremenima utiče na ošetro smanjenje afiniteta gledaoca

³⁷ Sreten Perović, „Slikar predrevolucionarne epohe – ‘Neprijatelji’ Gorkog u režiji Milana Popovića“, *Darovi scene I*, str. 234-235.

³⁸ Isto, str. 234.

prema takvom tretmanu materije. Momenti „apolitičnosti“, zatim „diskretno serviranje bogatog piščevog (i ne samo njegovog) iskustva kroz, po pravilu, starije ličnosti drame, trenuci galgen-humora, intimne opšteljudske boljke, ne suviše zavisne od društveno-političkih uslova, svjesnost vlastite efemernosti (kod izvjesnih ličnosti), elementi su koji natkriljuju literarne efemernosti djela“.³⁹ Režija Milana Popovića kritikovana je jer je išao više za osnovnom, „ondašnjom“ piščevom idejom-vodiljom, koja nije najdublja, posebno naglašavajući atmosferu vremena u kojoj se radnja događa i specifični karakter likova koji izrastaju iz takve atmosfere, na uštrb prikazivanja djela s onog univerzalnog, opšteljudskog aspekta. Perović zauzima stav da reditelj „nije išao ka sintezi, kao opšteljudskim elementima drame, čija okosnica može zgodno da posluži kao ilustracija ljudskih stremljenja u jednom istorijski značajnom trenutku; njegova osnovna ideja bila je da da adekvatnu sliku predzorca revolucije, te je, insistirajući u tom smislu suviše analitičkim metodom, pojednostavio glavnu umjetnikovu misao o zakonima života uopšte“.⁴⁰ U scenografiji je Gojko Berkuljan išao za idejom reditelja, što je predstavu lišilo poetske simbolike i pišćeve vizionarske snage.

Perović je dao podroban prikaz glumačkih ostvarenja u predstavi, pri čemu je izdvojio uloge koje su ostvarili Milan Popović i Nataša Nešović. „Narcisoidno-boemski lik Jakova Bardina, čovjeka koji je, budući izgubljen i za sebe i za druge, jednako udaljen od siromašnih i od bogatih, ali sa primjetnim simpatijama za one koji se bune“ u interpretaciji Milana Popovića, Perović je ocijenio kao najzanimljiviju ulogu, dok Nataša Nešović u ulozi Poline „djelovala je od prve do posljednje izgovorene fraze ljudski toplo i psihološki proosjećano“, što njenu ulogu čini najboljom.⁴¹ To se naročito ističe u poređenju sa drugim ulogama u predstavi, jer ih je isti reflektor jednako osvjetljavao. Stoga je ocijenjeno da je Ljubica Janićijević, tumačeći glumicu Tatjanu, „ambiciozno-šarmantnu preciozu“, „pomodnu provincijsku kurtizanu“, ljupko klizila po površini, dok je „neobuzdano eksplikativna“ Ljubica Šarkić, u ulozi Nađe, poneđe suviše potencirala idejno-socijalnu razliku između sebe i svojih patrona. U izvođenju Petra Begovića, i pored njegovih napora u ostvarenju uloge „poslodavca bez kompromisa“ i „gospodara čvrste ruke“, ostala je „disonanca između želja i ostvarenja“, kao i kod Darinke Petrović u ulozi Kleopatre. Ante Kraljević je s finim razumijevanjem tumačio lik Bardina Zahara, gospodara-intelektualca, bez spahijske britkosti, kapitalistu koji ima apstraktnog razumijevanja za čovjeka. Isluženoga Konja tumačio

³⁹ Sreten Perović, „Slikar predrevolucionarne epohe – 'Neprijatelji' Gorkog u režiji Milana Popovića“, str. 234.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, str. 235.

je Branko Obradović sa više uspjeha nego Živojin Tomić Pečenjegova, poblesavljenog generala u penziji.

Svejedno, opšta ocjena je da, i pored toga što je u predstavi bio angažovan gotovo čitav ansambl, pravih i nezaboravnih kreacija nije bilo. Predstava je izvođena svega 5 puta i više nije ponavljana ni u drugim postavkama, što opet ne govori o njenom uspjehu na sceni Crnogorskog narodnog pozorišta.

„Dom zaljubljenih“

U repertoar Narodnog pozorišta 1959. godine ušao je ruski pisac Ježi Mjasnicki, čije je pravo ime zapravo Ivan Iljič Barišev (1854–1911). Krajem 70-ih godina XIX vijeka Mjasnicki je objavljivao humorističku poeziju i priče u raznim časopisima, ali je poznatiji kao autor komedija-farsi. Najpopularnije mu je bilo djelo „Dom zaljubljenih“ („Čikina kuća“), koje je i ekranizovano. Ta komedija u tri čina izvedena je premijerno 8. XI 1959. u Pljevljima. Predstavu je režirao Ilija Nikolić, prema prijevodu Milovana Glišića. Uloge su igrali: Ivan Savić – Mirko Simić; Agnija – Mira Simić; Nataša – Milka Filipović; Mića – Slobodan Matić; Fića – Branko Obradović; Književnik – Stevo Matović; Trubač – Mladen Brandolica, Pjevačica – Nada Blažević; Ipsilon – Boro Begović; Stepan – Petar Spaić, Nasta – Milica Petrović; Marica – Dragica Davidović; Sudski izvršitelj – Predrag Stojković, Posrednik – Petar Perišić; Petar – Čedo Vukanović. Komedija „Dom zaljubljenih“ izvođena je u Crnoj Gori i ranije, još od 1910. godine.⁴²

Ova komedija samo je informativno propraćena u štampi. Jedini kritički prikaz dao je i ovoga puta Sreten Perović, koji ni predstavu ni djelo nije afirmativno ocijenio. U samom djelu Perović kritikuje trivijalnost zapleta i obrade, koja nije nadoknađena literarnom vrijednošću dijaloga niti bilo kakvom ljudskom porukom, idejom, koja bi imala etičko-estetsku vrijednost. „Sumnje i sumnjičenja zbog navodne supružanske nevjere, zbog kombinatorike kojom se služi relativno mlada majka da bi pronašla muža svojoj kćeri koja ništa drugo od života i ne traži, 'tragika' prevarenog (u bolesnoj slutnji) muža kome ne ide u glavu da i on može biti 'rogonja', nespretna i poprilično naivna 'trgovina' tuđom svojinom od strane njihovog nećaka, i arhipoznati sveopšti bračni hepiend – eto sadržine *Doma zaljubljenih*.“⁴³ Prema Peroviću mišljenju, takva literarna podloga djela nije mnogo pružala ni reditelju Iliji Nikoliću, koji je radio u ovom pozorištu od njegovog osnivanja i koji se afirmisao napravivši u njemu veliki broj veoma uspješnih predstava iz oblasti

⁴² Ljiljana Milunović, *Pozorište u crnogorskoj periodici (1909–1915)*, CNP, Podgorica, 2004, str. 39.

⁴³ Sreten Perović, „'Dom zaljubljenih' Ježi Mjasnickog“, *Darovi scene I*, str. 244–246.

savremene svjetske drame. Reditelj Nikolić je u nastojanju da delokalizuje djelo, da mu da nove misaone dimenzije i svježije vrijednosti koautorski dogradio tekst Mjasnickog i izmijenio imena ličnosti komedije, čime je stvorena komedija koja se može odnositi na bilo koju sredinu i društvo. Perović za tekst komedije kaže da je suhoparan i postavlja pitanje da li je to bio tekst samo Mjasnickog i odakle uopšte potiče, „jer taj tekst dolazi iz ko zna koje ruke“. ⁴⁴ Nažalost, tekst po kojem je rađena predstava nije sačuvan, tako da je sad teško bilo šta određivati po tom pitanju.

Perović pohvaljuje glumački ansambl, koji je vrlo spretno obavio svoj zadatak i ostavio lijep utisak, iako samo djelo glumcima nije davalo mnogo mogućnosti. Slobodan Matić je u ulozi Miće gradio lik nestašnog i nedovoljno spretnog mladića koji, zbog „vazdušastih snova“, zapada u nezgode. Ostali glumci nosili su konkretne likove „neusiljeno i svjež“, osim Milice Petrović u ulozi Naste, koja svoje izrazite humorističke kvalitete nije uspjela da otrgne od nušićevskog stila. „Ako se od nje nije tražilo da izvaja lik džandrljive Ruskinje (shodno rediteljskim intencijama da delokalizuje Mjasnickog), nije se tražilo ni da miriše na srpsku čaršiju“, ⁴⁵ mada se navodi da je ipak ostvarila niz uspelih scena. Scenografija i kostimografija Vojislava Žižića ocijenjeni su kao korektni.

Sreten Perović smatra da Mjasnicki nije naročito poznat i vrijedan ruski komediograf i da je izbor i stavljanje „Doma zaljubljenih“ u program Male scene značilo povlađivanje ukusu onog dijela publike koji, umjesto umjetničkog doživljaja, od pozorišta traži zabavu, dva sata lakog i „rijetko neukusnog humora“. Ipak, zaključak u vezi sa predstavom bio je da je reditelj uspio da predstavu, „uz dobru dozu trpeljivosti prema djelu“, i rafiniraniji gledalac može gledati i čak da mu se „dogodi“ da se nasmije. Predstava je doživjela 29 izvođenja, dakle, više u odnosu na prethodna djela, što govori o dobroj prihvaćenosti komedije od strane publike.

„Dan odmora“

Komedija „Dan odmora“ Valentina Petrovića Katajeva izvedena je premijerno 1. X 1960. godine, u režiji Nikole Vavića i Petra Vujovića. Podjela uloga bila je sljedeća: Zajcev, agent za snabdijevanje – Petar Vujović; Klava Ignjatjuk, studentkinja – Dragica Davidović-Tomas; Kostja Galuškin, njen muž – Petar Tomas; Domaćica odmarališta – Milica Petrović; Mijusov, načelnik centralne baze – Predrag Stojković; Dudkin, profesor – Stevo Matović; Dudkina, njegova žena – Nataša Nešović; Roza Jeremjejevna, žena Zajceva – Mira Simić, Ljekar – Milorad Majić; Vrtar – Petar Begović; Šura –

⁴⁴ Sreten Perović, „'Dom zaljubljenih' Ježi Mjasnickog“, str. 245.

⁴⁵ Isto, str. 246.

Ljubica Šarkić; Kuvar – Čedo Vukanović; Bolničar – Vasko Miletić; Šofer – Todor Dulović. Na plakatu je pisalo i da se komedija događa u omanjem odmaralištu Siroješki, bez odrednice vremena.

Valentin Katajev već od ranije bio je poznat pozorišnoj publici u Crnoj Gori. Njegova „Kvadratura kruga“ uspješno je izvedena 1931. godine u Narodnom pozorištu Zetske banovine na Cetinju, te naredne godine na gostovanju toga pozorišta u Nikšiću. Pozorišne 1949/50. sezone Narodno pozorište iz Kotora izvodilo je „Roditeljski dom“ Katajeva u režiji Vasilija Ščukina.

Komedija „Dan odmora“ napisana je 1940. godine. U maju te, 1946. godine premijerno je izvedena u Moskovskom pozorištu satire i pozitivno je ocijenjena, a Katajev hvaljen što je krenuo novim putem komedije-šale. Prema njoj je 1956. godine snimljen film, za koji je scenario pisao sam Katajev. Nakon toga, sredinom šezdesetih godina ova se komedija našla na repertoaru i scenama svjetskih pozorišta: u Engleskoj, Belgiji, Švajcarskoj, Francuskoj.⁴⁶ U slučaju ovoga pisca CNP se može pohvaliti za upućenost u svjetske pozorišne tokove i što je među pozorištima koja prednjače u izvođenju njegovih djela. Ipak, Katajeva i njegovu komediju „Dan odmora“, ionako malobrojna, kritika u Crnoj Gori 1960. godine nije pohvalila. Kritičar Stojović, kao jedini koji se oglasio povodom te predstave, u *Pobjedi* piše da komedija Katajeva nije djelo od većega umjetničkog značaja, niti ima dublji i misaoniji literarni podtekst. „Pravljena na spoljašnjim sukobima, krcata jevtinim i lakim zapletima, više vješto konstruisanim nego dramskim, ona nema kvalitete pravog humora, životno i psihološki motivisanog i iznijansirano.“⁴⁷ Stojović smatra da je Katajev samo periferno zahvatio probleme, koji ni izdaleka nisu bezazleni kakvim ih on predstavlja. „Umjesto duhovite i oštre satire kakvu stvarno zaslužuje Zajcevljeva odiseja, on je pošao linijom dobroćudnog karikiranja i smijeha, dovodeći svoje junake u nemoguće groteskne situacije, a ne vodeći pritom računa o uvjerljivosti i autentičnosti tih situacija.“⁴⁸ Ocijenjeno je da je radnja komedije površna i pravolinijska, te sama po sebi ne omogućava da se u scenskom izvođenju ode daleko, što opravdava sve falinke ili promašaje u režiji i izvođenju komada. Kao glavnu zamjerku predstavi, za koju ipak kaže da je dobro iscenirana i da „ostavlja utisak“, Stojović navodi to što je nedovoljno „ruski“ obojena, „bez specifičnosti jednog ambijenta i humora“. Zamjera i što je ipak pređena dozvoljena mjera karikiranja u interpretaciji piščevih intencija, što se naročito tiče Dudkina i Dudkine, pa je predstava dobrim dijelom „odvučena u lakrdijašenje“.

⁴⁶ O tome vidi: http://www.allbooks.su/chr_235/txt_author_id_1941/txt_book_id_5285/md_1/index_txt.html

⁴⁷ M. Stojović, „Dan odmora“, *Pobjeda*, Titograd, 9. 10. 1960.

⁴⁸ Isto.

Jedini lik koji nosi neku psihološku individualnost i određenost jeste Zajcev, a hvaljena je i igra Petra Vujovića, koji je tu ulogu tumačio. On je dobro shvatio i istakao karakter dobronamjernog i slijepo poslušnog činovnika koji se, kako zapaža Stojović, „kao pijan plot, drži datuma i naređenja (‘Danas je ponedjeljak – osmi, sutra je utorak – deveti... ja moram...’ itd)“,⁴⁹ s tim da je i u njegovoj glumi na momente bilo prećerivanja i karikiranja Zajceva više nego što je potrebno. Negativnu kritiku pretrpjeli su i uloga Dragice Davidović-Tomas i njen lik studentkinje, opštepriznate umjetnice Klave Ignjatuk. Taj lik okarakterisan je kao najneubjedljiviji, literarno nedorađen i nepotpun, pa i na sceni djeluje neuvjerljivo.

U zaključku o djelu „Dan odmora“ izražena je sumnja da li je takvo djelo vrijedno izvođenja, što je još jednom nametnulo pitanje repertoara i repertoarske politike CNP. Komedija je izvedena 13 puta i više nije ponavljana, ni ona ni neko drugo djelo Katajeva.

Primjećuje se da su od 6 predstava rađenih u ovom periodu prema djelima ruskih autora četiri komedije, a dvije drame, od kojih je jedna – „Neprijatelj“ – izvođena posebnim povodom i zadržala se kraće od svih na titogradskoj sceni, ne duže od povoda kojim je postavljena. U prvoj deceniji rada Narodnoga pozorišta u Titogradu bile su brojnije komedije i komadi sa pjevanjem, šale u odnosu na dramu u užem smislu i tragediju. Moguće je da je bilo tako organizovano da bi pozorište privuklo i zadobilo što više publike, koja mu je bila od presudnog značaja, naročito na početku rada. Tezi da se repertoarskom politikom u to vrijeme više teži pridobijanju širih masa publike u prilog ide činjenica da je od djela ruskih pisaca, sudeći po broju repriza predstave, najbolje prošla „Dom zaljubljenih“ – komedija, iako ju je stručna kritika, koja je uticala na usmjeravanje repertoarske politike ka realizaciji viših estetskih nivoa, kritikovala i ocijenila kao djelo manjeg umjetničkog značaja, kao puko povlađivanje ukusu publike koja od pozorišta traži samo laku zabavu. Ruski pisci su u žanru komedije bili najzastupljeniji, a i ukupno zauzimaju značajno mjesto. Najviše su izvođena djela domaćih pisaca. U prvoj deceniji rada Narodnog pozorišta, kada je repertoar bio najraznovrsniji, budući da se insistiralo na kvantitetu, izvedene su ukupno 73 predstave, od čega je bilo više od 40 djela domaćih autora (iz republika bivše SFRJ), a zatim su najčešće izvođena djela američkih i francuskih pisaca sa po 8 predstava, ruskih 6, engleskih 5, italijanskih 2.

Za prve dvije godine rada ovog pozorišta iz stranog dramskog stvaralaštva ruski pisci imali su primat. Oni su bili zastupljeni na crnogorskoj pozori-

⁴⁹ M. Stojović, „Dan odmora“.

šnoj sceni i znatno prije II svjetskog rata. Popularni su bili naročito Gogolj i Ostrovski. Stoga se na njih računalo prilikom kreiranja repertoara novoformirane pozorišne kuće u Podgorici (nekadašnjem Titogradu), kada je trebalo napraviti prikladan repertoar, kako bi se raznovrsna publika privukla u pozorište i to upravo djelima na koje je ova sredina bila naviknuta i koja su bila dobro prihvaćena. U periodu 1953–2003. ruski pisci čija su djela najizvođenija u Crnogorskom narodnom pozorištu bili su Ostrovski, Gogolj i Čehov.

Literatura

- Božović, Zoran – *Čehov kao dramski pisac kod Srba*, Filološki fakultet beogradskog univerziteta, Beograd, 1985.
- *Borba*, Beograd, 22. IV 1964 – Svetozar Piletić, „Deset godina rada pozorišta“.
- Brajičić, Olga – *Zapis o crnogorskom narodnom pozorištu 1943–1946*, CNP, Podgorica, 2002.
- *Crnogorsko narodno pozorište: 1953–1998*, edicija „Zetski dom“, priredio Milovan Radojević, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 1998.
- *Crnogorsko narodno pozorište: 1953–2003*, edicija „Zetski dom“, priredio Milovan Radojević; CNP, Podgorica, 2003.
- Đurović, Ratko – *Teatrološki spisi*, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 2006.
- Koprivica, Dragan – „Drame A. P. Čehova na sceni crnogorskog narodnog pozorišta u Podgorici“, *Slavistika*, XII, Beograd, 2008.
- Kosanović, Bogdan – „Dostojevski na sceni srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu“, *Slavističke komparativne teme*, Old Commerce, Novi Sad, 2006.
- *Kritika i Crnogorsko narodno pozorište*, Tom I (1953–1978) / izbor i uvodna riječ Milovan Radojević, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 2001.
- *Kritika i crnogorsko narodno pozorište*, Tom II (1978–2003) / izbor i uvodna riječ Milovan Radojević, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 2004.
- Milunović, Ljiljana – *Pozorište u crnogorskoj periodici (1884–1908)*, CNP, Podgorica, 2002.
- Milunović, Ljiljana – *Pozorište u crnogorskoj periodici (1916–1944)*, CNP, Podgorica, 2003.
- Milunović, Ljiljana – *Pozorište u crnogorskoj periodici (1909–1915)*, CNP, Podgorica, 2004.
- Milunović, Ljiljana – *Pozorište u crnogorskoj periodici (1944–1953)*, CNP, Podgorica, 2006.

- *Monitor*, Podgorica, 25. 10. 2002 – Sreten Perović, „Ruska čežnja u modernom ruhu“.
- *Nikšićke novine*, Nikšić, 16. IV 1974 – R. Krunić, „Predstava vanredne poetske snage“.
- *Ovdje*, Titograd, IV, 1974 – S. Kalezić, „Kako obožavati netalesovano predstavi“.
- *Ovdje*, Titograd, I, 1982 – Budimir Dubak, „Čulimsk ili lavirint“.
- *Ovdje*, Titograd, I, 1989 – Veselin Radunović, „Umjetnost ili imitacija života“.
- Perović, Sreten – *Darovi scene*, Knjige 1 i 2, Studije i kritike, Univerzitetska riječ, Leksikografski zavod Crne Gore, Pobjeda, Titograd, 1986.
- *Pobjeda*, Titograd, 7. XI 1954 – M. Stojović, „Bez krivice krivi“.
- *Pobjeda*, Titograd, 9. X 1960 – M. Stojović, „Dan odmora“.
- *Pobjeda*, Titograd, 11. III 1965.
- *Pobjeda*, Titograd, 15. IV 1965 – K. Č., „Dvije premijere u Titogradskom pozorištu“.
- *Pobjeda*, Titograd, 8. IX 1966 – P. Četković, „Repertoar prilagođen publici“.
- *Pobjeda*, Titograd, 15. XII 1984 – S. Popović, R. Jovanović, „Kako se može živjeti u snu“.
- *Pobjeda*, Titograd, 28. XII 1988 – Sn. P., „Premijera ‚Revizora‘“.
- *Pobjeda*, Podgorica, 11. III 2000 – Jovan Ćirilov, „Oblomovština danas i ovdje“.
- *Pobjeda*, Podgorica, 8. XI 2001 – Snežana Ražnatović, „Malograđani“ (intervju sa Metom Jovanovskim).
- *Pobjeda*, Podgorica, 15. XII 2001.
- *Pobjeda*, Podgorica, 20. V 2002 – S. Miletić, „Malograđani ili aplauz bivšem životu“.
- *Pobjeda*, Podgorica, 5. X 2002 – Rosanda Mučalica, „Život nema reprizu, već samo premijeru“.
- *Politika*, Beograd, 11. X 1966 – B. Pušonjić, „Titograd: jedna siromašna nedelja“.
- *Politika*, Beograd, 9. I 1967 – B. Pušonjić, „Prvo izvođenje Majakovskog u Crnoj Gori“.
- *Politika*, Beograd, 4. 11. 1975 – A., „Prva premijera u Crnogorskom pozorištu“.
- *Prosvjetni rad*, Titograd, 15. V 1963 – Radoslav Đukić, „Gogoljeva ‚Ženidba‘ na sceni CNP-a“.
- *Prosvjetni rad*, Titograd, 15. X 1966 – R. Đukić, „Ostrovski : ‚Šuma‘“.

- *Prosvjetni rad*, Titograd, 1–15. I 1967 – R. Đukić, „Majakovski, 'Hladan tuš'“.
- *Publika*, Podgorica, 8. 10. 2002 – Jovanka Kovačević Đuranović, „Praznina prostora, duše, nada, iluzija“.
- *Pozorište u Crnoj Gori u drugoj polovini XX vijeka*, radovi sa naučnog skupa, Podgorica, 23. jun 2006. godine, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2007.
- *Savremena drama i pozorište u Crnoj Gori*, priredili Sreten Perović i Radoslav Rotković, Sterijino pozorje, Novi Sad, 1987.
- *Scena*, Novi Sad, IX-X 1974 – S. Piletić, „Minula sezona je bila uspješna“.
- *Susreti*, Titograd, 1954. VIII-IX – M. Stojović, „Gogoljeva 'Ženidba' na sceni Titogradskog pozorišta“.
- *Titogradska tribina*, Titograd, 31. X 1963 – S. Piletić, „Osrednja predstava“.
- *Titogradska tribina*, Titograd, 1. I 1967 – S. Piletić, „Hladan tuš“.
- *Titogradska tribina*, Titograd, 21. X 1970 – Svetozar Piletić, „Piter Ustinov, 'Kraj trke'“.
- *Titogradska tribina*, Titograd, 29. XI 1972 – S. Piletić, „Čehov, 'Tri sestre'“.
- *Titogradska tribina*, Titograd, 12. 1. 1990 – L. Brković, „Bogato i uspješno – pet premijera CNP“.
- *Vijesti*, Podgorica, 5. X 1998 – Balša Brković, „Mit o novom čovjeku“ i „Prvi utisci...“.
- *Vijesti*, Podgorica, 12. X 1999 – Danica Nikolić, „Vrijeme kada se Oblomovi umnožavaju“.
- *Vijesti*, Podgorica, 14. X 1999 – D. Nikolić, „Hiperekskluzivno pozorište“.
- *Vijesti*, Podgorica, 18. X 1999 – Balša Brković, „Život kao odsustvo postojanja“.
- *Vijesti*, Podgorica, 29. V 2001 – R. Mučalica, „Svjetionik svjetske dramaturgije“.
- *Vijesti*, Podgorica, 14. V 2002 – R. V., „Četiri nagrade i ovacije za Madelijeve 'Malograđane'“.
- Volk, Petar – *Pozorišni život u Srbiji : 1944–1986*, Institut za pozorište, film, radio i televiziju Fakulteta dramskih umetnosti, Beograd, 1990.
- Vukadinović, Srđan – *Organizacija nacionalnog teatra*, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1995.

Dragana KALEZIĆ

**РУССКИЕ ПИСАТЕЛИ НА СЦЕНЕ
ЧЕРНОГОРСКОГО НАРОДНОГО ТЕАТРА (I)**

Цель настоящей работы выявить работу Черногорского народного театра (1953–2003), с точки зрения рецепции русских писателей, особенно в течение первого десятилетия деятельности театра.

На основании числа поставленных произведений и авторов, а также и на основании критики, проследившей за постановками произведений русских писателей, можно сделать вывод, что русские писатели занимали значительное место в репертуаре этого театра. Особенно важной была роль произведений русских писателей, как например Гоголя и Островского, в самом начале создания репертуара ЦНП. Среди совокупной зарубежной литературы чаще всего ставляли произведения русской литературы. Черногорский народный театр сыграл значительную роль в популяризации русской литературы в культурной общности Черногории.

Ключевые слова: *Черногорский народный театр (ЦНП), русские писатели, драма, театральная критика, рецепция*